

La lluita pel Xúquer

L'escassetat d'aigua és un problema endèmic del nostre país. Amb l'augment del consum hídric l'explotació dels aqüífers i de les conques naturals ha arribat al seu límit. Coincidint amb la represa del projecte de Pla Hidrològic del govern espanyol, el transvasament d'aigües del Xúquer al Vinalopó, o de l'Ebre cap al sud o del Roine a Barcelona, aixeca ampolles pels interrogants sobre la quantitat dels excedents i per les conseqüències ambientals d'aquestes grans infraestructures.

L'enfrentament pel domini de l'aigua s'entaula en primera línia al territori valencià. L'objecte de desig és el cabal del riu Xúquer. Quan el projecte del transvasament d'aigües del Xúquer a Alacant s'ha materialitzat, la polèmica ha pres cos. Una polèmica a la base de la qual hi ha diversos models territorials en conflicte. L'ús que es puga fer d'aquest preat recurs pot fins i tot orientar el model de societat.

El dèficit de recursos hídrics a les comarques de l'Alacantí, el Vinalopó i la Marina Baixa és endèmic, raó per la qual el Pla Hidrològic de la Conca del Xúquer (PHX), aprovat per reial decret el 1998, va reconèixer la necessitat —entre altres dotacions a fi de fer el repartiment d'aigües— de desviar fins a 80 hectòmetres cúbics anuals a aquesta

zona per tal de garantir el seu subministrament, tant agrícola com urbà. El Ministeri de Medi Ambient va publicar al gener de 1999 la memòria resum per tal d'iniciar l'estudi d'impacte ambiental d'aquesta obra hidràulica, declarada d'interès general. Uns mesos després, cap a l'estiu, començaren a brollar les veus que criticaven els itineraris de la canalització.

Aquest departament ministerial va proposar dos possibles traçats per tal de transportar l'aigua del Xúquer a Villena (l'Alt Vinalopó). La primera opció implicava que el cabal es prenguera de l'embassament de la Muela de Cortes de Pallars i un canal de 91 quilòmetres que travessaria zones d'importància ecològica i arqueològica com ara la reserva de cacera de la Muela o els abrics del Voltor i la Cova

de l'Aranya. La segona, de 66 quilòmetres, partia de la presa de Tous.

La societat estatal Aguas del Júcar, SA, promotora del transvasament Xúquer-Vinalopó i dependent de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer (CHX), va intentar pal·liar l'enfrontament per l'ús fruit d'aquest riu, cada vegada més minvat, de zones agrícoles, turístiques i col·lectius ecologistes. El passat mes d'octubre, la confederació va anunciar a la seu de la Conselleria de Medi Ambient –institució de la qual va rebre suport tècnic per elaborar un nou itinerari– que la conducció arribaria des de l'embassament de Cortes de Pallars, propietat d'Iberdrola, fins a Villena, des d'on es farà el repartiment d'aigua enviada. Els altres dos possibles punts de partida esmentats, però no seleccionats, eren els embassaments de Tous i el d'Escalona.

'Reducció' de l'impacte. El president de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer, Juan Manuel Aragonés, explicà que per tal de "reduir l'impacte ambiental de les obres" s'havia dissenyat una canalització de 67,8 quilòmetres –27,1 en túnels subterranis, 27,1 en sifons i 13,6 en canal obert–. Malgrat aquesta asseveració el traçat seleccionat, el qual es troba en el període d'estudi de les més de 22.000 al·legacions presentades, continua afectant la reserva de cacera de la Muela de Cortes i la serra d'Énguera. Precisament, l'espai natural de la Muela ha estat proposat pel govern valencià al Ministeri de Medi Ambient perquè siga declarat per la Comissió Europea Zona d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPA).

Acció Ecologista Agró considera que "caldría abandonar els plantejaments obsolets pels quals s'entenia la política d'aigua com una política d'infraestructures hidràuliques". Per contra, el conseller de Medi Ambient de la Generalitat, Fernando Modrego, ha declarat reiteradament que l'impacte de la canalització projectada "és assumible".

El pressupost del transvasament Xúquer-Vinalopó –finançat al 50% entre Aguas del Júcar i les comar-

ques que reben l'aigua– es va encarir en 8.171 milions de pessetes quan es va fer aquesta modificació per tal de minimitzar agressions ambientals. La inversió per executar la canalització es calcula actualment en 33.171 milions de pessetes.

Encara que el període d'exposició pública del projecte va concloure a mitjan mes de gener, Aguas del Júcar es va avançar en els processos administratius i el 31 de desembre de 1999 va convocar el concurs de petició d'ofertes per tal d'executar aquesta obra. El projecte es va dividir en deu contractes. Aquesta licitació va ser àmpliament rebutjada pels grups parlamentaris de l'oposició a les Corts Valencianes, PSPV i Esquerra Unida, com també pels col·lectius ecologistes, els quals assenyalaven que s'estava vulnerant la llei de contractació d'obres públiques de l'estat. Tots afirmaven que la CHX mostrava així "un nul interès" per les al·legacions al projecte. Per la seua banda, Aguas del Júcar justificava la seua actuació per tal de "guanyar temps" en els tràmits.

L'anàlisi del projecte bàsic per a la transferència d'aigua al Vinalopó, l'Alacantí i la Marina Baixa, elaborat per Aguas del Júcar, va encendre l'alarma en diversos sectors, sobretot, perquè el mateix document oficial exposat al públic

coneix que el Xúquer no disposa de suficient cabal per cedir fins els 80 hectòmetres cúbics anuals establerts al PHX. Un portaveu de la coordinadora de col·lectius per la defensa del riu Xúquer, Carlos Arribas, comenta que si l'índex pluviomètric és similar al dels darrers quaranta anys, "només es podran desviar a Alacant al voltant de 56 hectòmetres cúbics anuals".

El mateix estudi estadístic inclòs en aquest projecte examina els règims pluviomètrics i les reserves hídriques de la conca del Xúquer durant més de mig segle, fins el 1995. La finalitat és avaluar la quantitat d'aigua que els usuaris històrics d'aquest riu podran donar a les zones amb dèficits de subministrament i sobreexplotació d'aqüífers. Una de les conclusions obtingudes és que el 21% dels anys d'aquest període no s'hauria pogut fer cap transferència de recursos, atesa la insuficiència de cabals per atendre les necessitats d'abastiment i regs de València i el seu entorn. Un total de 18 dels últims 55 anys el riu Xúquer no ha disposat de cap excedent.

El sindicat CCOO del País Valencià explicitava en les seues al·legacions al projecte d'aquesta transferència de recursos que per tal de comprendre "la gravetat de la situació de la conca i la irresponsabilitat amb què els governs

En la pàgina anterior, una imatge de l'embassament de Cortes de Pallars, un dels possibles orígens del transvasament Xúquer-Vinalopó proposat pel Ministeri espanyol d'Obres Públiques. Dalt, perspectiva de Benidorm, una de les zones més necessitades d'aigua al sud del país per mor, bàsicament, del turisme. L'obertura de Terra Mítica empitjorarà l'escassetat hídrica de la comarca.

central i autonòmic tracten aquest delicat problema”, només calia comprovar les dades al voltant dels cabals ecològics, la quantitat mínima d'aigua necessària per a preservar els ecosistemes. El pla de conca del 1998 va delimitar aquests cabals en 255 hectòmetres cúbics anuals fins l'any 2014, la qual cosa implicava un retall del 50% respecte als establerts per la Generalitat Valenciana al document aprovat el 1995 “Bases per a la política hidràulica”, on es fixaven les necessitats en 500 hectòmetres cúbics a l'any.

La possessió de l'aigua. Les comarques de la Ribera Alta i la Ribera Baixa s'han oposat fermament a aquest projecte de desviament d'aigües cap al Vinalopó. El president de la Mancomunitat de la Ribera Alta, Francesc Signes (PSPV), destaca que al territori

d'on s'ha determinat que eixirà l'aigua per a aquesta transferència hídrica “s'hi planteja una doble problemàtica”. D'un costat, el reg consolidat a la comarca “no permet un transvasament, ja que la necessitat és major que el volum d'aigua disponible”. D'altra banda, la contaminació per nitrats, que, segons Signes, “és un dels conflictes més greus de la Ribera”. La solució que proposa la Conselleria d'Obres Públiques és “punxar l'aquífer del Caroig, a la Garrofera (Alzira), per tal d'extraure'n deu hectòmetres cúbics anuals i barrejar-los amb uns altres 20 hectòmetres cúbics anuals dels pous dels municipis, i pal·liar els 30 hectòmetres cúbics de déficit d'aigües per contaminació de nitrats”. Aquest projecte, que costarà prop de 9.000 milions de pessetes, “no és acceptable si tenim en compte que es posa en risc l'abastiment dels pobles del massís del Caroig”. La iniciativa que defensa Signes és “utilitzar les aigües superficials del Xúquer per tal de millorar els cabals de subministrament de la Ribera, quan aquests recursos són els que hom pretén portar al Vinalopó”.

El president de la Mancomunitat de la Ribera Baixa, Antoni Cunyat (Esquerra Unida, corrent d'Esquerra i País), considera fonamental que el Ministeri de Medi Ambient approve el Pla Hidrològic Nacional (PHN) “perquè es delimiten quines són les prioritats hídriques”. Aquest organisme supramunicipal, que va presentar al·legacions contra el transvasament de la mateixa manera que la Ribera Alta, manté que la comarca “té l'aigua justa, com es va demostrar durant la sequera de 1995, quan els pous per al reg no donaven recursos”. “Si ens podem abastir amb dificultat, com podem donar aigua?”, es pregunta Cunyat, qui considera que el transvasament Xúquer-Vinalopó “deprimeix comarques com les dues Riberes, que quedaran en la ruïna, per afavorir-ne d'altres d'Alacant”.

El futur del parc natural de l'Albufera de València també es ressentirà amb la cessió d'aigua del Xúquer a Alacant, ja que les apor-

tacions hídriques que arriben al llac es reduiran. El portaveu d'Els Verds, David Hammerstein, manté que la “salut ambiental” d'aquesta emblemàtica zona humida “es troba en perill”. Tant és així que un estudi de la Conselleria de Medi Ambient reconeix que l'Albufera s'alimenta en un 50% dels vessaments dels regs de la Séquia Reial de Xúquer.

L'Associació Valenciana d'Agricultors (AVA) va preferir no definir-se pel que fa al conflicte hídric, però la Unió de Llauredors i Ramaders ha estat contundent en el seu posicionament. “El projecte presentat conté deficiències molt greus”, segons el seu secretari general, Lucio Monteagudo. Aquesta organització agrària es pregunta si hi ha voluntat política d'enfrontar els regants valencians perquè el pla de desviament hídric “no té com a objectiu principal aportar aigua als regants actuals del Vinalopó, sinó abastir la zona del parc d'oci de Terra Mítica a la Marina Baixa”.

La Unió de Llauredors assegura que la major quantitat de demanda de recursos hídrics no vindrà de les instal·lacions lúdiques, sinó “dels projectes urbanístics que s'estan desenvolupant al seu entorn”. Malgrat aquest temor, aquesta entitat desitja que arribe prou aigua al Vinalopó perquè es puguen mantenir els regadius, de la forma més ràpida i eficient a partir dels excedents del Xúquer. “Això significa buscar una solució més barata, com podria ser la utilització del canal Tajo-Segura”, suggereix Monteagudo.

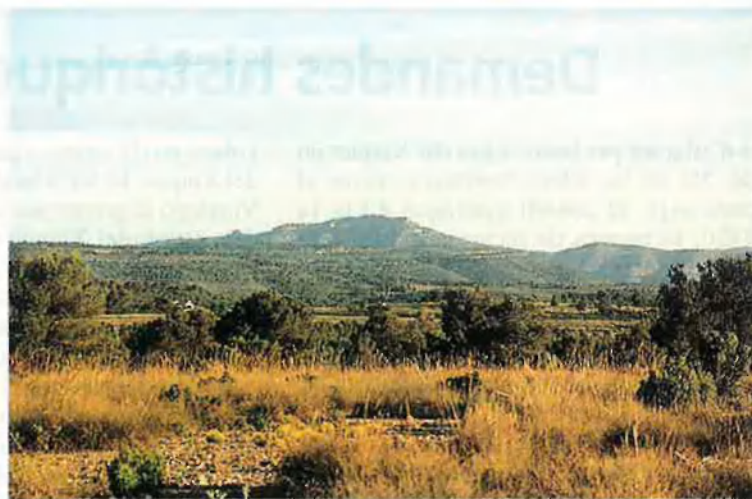
Els agricultors del Vinalopó tampoc es queden de braços creuats, volen aigua per tal de consolidar els seus conreus, la seua supervivència, que ara penja d'un fil tan prim com l'escassa quantitat i qualitat de l'aigua que els seus pous extrauen dels cabals subterranis. “Pagarem el preu que faça falta per tal que arribe l'aigua”, apunta el president de la Comunitat General d'Usuaris del Vinalopó Mitjà, Luis Alted. Les tarifes encara no estan fixades. De fet, és una qüestió absent en el projecte bàsic del transvasament, però Aguas del Júcar ha

arribat a un principi d'acord amb el sector agrari per tal d'orientar la despesa econòmica. Encara que no hi ha cap compromís signat, el metre cúbic tindrà un preu de 33 pessetes, resultat de la mitjana entre les 20 pessetes que pagaran els agricultors i les 40 que hauran d'assumir els consumidors urbans. Els hostalers de la Marina Baixa reconeixen que una de les claus del seu futur i expansió és la "disponibilitat de recursos hídrics", segons el president de Zones Turístiques (Zontur) i representant del sector hosteler d'aquesta comarca, Pere Joan Devesa.

El representant de la Comunitat General d'Usuaris de l'Alt Vinalopó, Andrés Martínez, va insistir, després de presentar les seues alegacions positives al projecte, a advertir que la riquesa de les comarques meridionals del país depèn, ara per ara, de l'aigua del Xúquer, "tant del sector agrícola com del turístic, perquè no es poden deixar de banda els guanys del turisme que aporten zones com ara la Marina Baixa". Al País Valencià l'activitat turística representa quasi un 20% del producte interior brut (PIB) i la comarca de Benidorm aporta aproximadament la meitat d'aquests ingressos.

Dels suposats 80 hectòmetres cúbics anuals que s'han de transferir del Xúquer –mitjançant una infraestructura que no estarà finalitzada, almenys, fins l'any 2002–, 55 es preveu que es destinaran als regadius, 15 hectòmetres cúbics al subministrament urbà de l'Alacantí i els altres deu per a la Marina Baixa. D'aquesta manera, el consum humà i el desenvolupament de l'entorn del parc d'oci Terra Mítica rebrà el 12,5% del transvasament Xúquer-Vinalopó.

Un treball d'investigació del departament d'economia de la Universitat Jaume I de Castelló arriba a la conclusió que la demanda de recursos hídrics augmentarà en 1.200 metres cúbics cada dia en la rodalia de Terra Mítica per l'afluència a les instal·lacions i l'allotjament al seu entorn. Aquest estudi destaca que la demanda d'aigua a la Marina Baixa es pot duplicar en el 2002 com a conseqüència de les

4.000 places hoteleres que es projecten a la zona.

Els grups parlamentaris de l'oposició en les Corts Valencianes, PSPV i Esquerra Unida, denuncien l'intent del Partit Popular de solucionar la falta d'aigua a les poblacions del litoral alacantí "a costa de promoure actuacions milionàries i perjudicar l'economia agrícola de les riberes del Xúquer". Aquests partits no s'oposen a la transferència hídrica, encara que dubten de la seua eficiència i criden a l'estalvi de recursos.

Aprofitar el canal Tajo-Segura. L'impacte ecològic i l'escassetat d'excedents hídrics per a transvasar no són els únics punts conflictius d'aquest debat. El consum energètic del desviament i el possible aprofitament d'una canalització ja feta com és el canal Tajo-Segura, són dos interrogants més. La

Plataforma per a la Defensa del Riu Xúquer va desmuntar l'argument del conseller d'Obres Públiques, José Ramón García-Antón, qui explicava que el traçat que s'inicia en l'embassament de Cortes II significarà un estalvi energètic. La infraestructura hidràulica de Cortes es troba a 330 metres per sota de Villena, mentre que Tous i Escalona, les altres dues opcions, estan a cotes inferiors –600 i 650 metres respectivament–. Malgrat això, els ecologistes recorden que a l'opció seleccionada cal sumar la pèrdua de producció hidroelèctrica que es produiria en la central de Cortes II i en la de Millars II (en construcció), la qual arribaria als 44 milions de kilowatts hora anuals.

L'enviament de l'aigua al Vinalopó, l'Alacantí i la Marina Baixa també es podria fer a través de l'aqüeducte construït als anys 70, el

ARXIU

El massís del Caroig (dalt), i la reserva de cacera de la Muela (a sota) són dos paratges naturals que es poden veure seriosament afectats per la posada en marxa del transvasament. Si en el primer cas, l'explotació hídrica en faria baixar els nivells d'aigua, en el segon, la construcció de la infraestructura necessària el travessaria completament malgrat que és un espai proposat com a Zona d'Especial Protecció per a les Aus (ZEPA).

Demandes històriques

Les demandes d'Alacant per beure aigua del Xúquer no són cap novetat. No en va, s'han mantingut latents al llarg de cinc-cents anys. El consell municipal d'Elx va iniciar, l'any 1420, la recerca de recursos hídrics més enllà del seu abast, després de comprovar que no es podria aconseguir aigua de Villena. A aquesta iniciativa es van anar unint diversos nuclis de població, els quals vivien el mateix fenomen de reducció de cabals disponibles a mesura que augmentaven les seues necessitats hídriques.

Les temptatives de rebre cabals del Xúquer van continuar de la mà del duc de Maqueda, marquès d'Elx, qui el 1568 va heretar la tasca encetada pel seu avi, "el qual va pretendre portar aigües d'altres parts, i va deixar abundants memòries d'aquest fet, encara que cap remei". És en aquests moments, cap al final de la segona meitat del segle XVI quan es van realitzar els primers anivellaments

i obres en els terrenys per on podien desviar-se les aigües del Xúquer. El 1628 també va sorgir de la capital del Baix Vinalopó el primer pla seriós i elaborat perquè l'arribada dels cabals del Xúquer fóra una realitat, però en aquest cas la ciutat de València es va oposar a cedir allò que considerava els seus propis recursos hídrics. De fet, el govern municipal va iniciar un plet en l'Audiència Territorial que es va resoldre al seu favor.

A partir d'aleshores el projecte va caure en l'oblit, fins que el 1668 un col·lectiu de veïns es va queixar a la corporació municipal d'Elx per les greus pèrdues que patien els seus conreus per falta de qualitat de les aigües. La proposta d'aquest grup, una altra vegada, va ser la construcció d'una presa de cabals del Xúquer mitjançant una sèquia per tal de poder regar els terrenys agrícoles. Unes demandes que han continuat al llarg dels segles fins que va ser aprovat el Pla de Conca l'any 1998. **M. J. P.**

ARXIU / RAFA GIL

L'Albufera és un altre dels espais naturals que es veuria afectat pel desviament d'aigua del Xúquer al Vinalopó. Les aportacions hídriques al llac disminuiran.

Tajo-Segura. Aquesta és la proposta que defensa el diputat de Nova Esquerra a les Corts Valencianes, Joan Francesc Peris, per diversos col·lectius, com la Unió de Llauradors, i pel grup parlamentari d'Esquerra Unida, el qual recorda la "baixa rendibilitat" d'aquesta gran obra executada per tal d'evitar el dèficit hídric del Segura i promoure nous regadius. Aquest canal, "està infrautilitzat, i podrien eixirne conduccions per fer arribar l'aigua a les diverses destinacions, tot amb una despesa econòmica molt inferior a la proposada actualment", segons Peris.

De fet, aquesta infraestructura ja s'està utilitzant per tal de fer transvasaments urgents des de l'embaixament d'Alarcón (Conca) a la Marina Baixa. La Confederació Hi-

drogràfica del Xúquer ja va autoritzar dues transferències, de 5,5 i 3,6 hectòmetres cúbics, a la primavera i a la tardor del 1999. Mentrestant el tercer desviament, ja sol·licitat per la Marina Baixa, és de set hectòmetres cúbics, que l'organisme de conca no negarà. L'atenció de l'organisme de conca a les prioritats de subministrament d'aquesta comarca, d'altra banda, no han anat acompanyades de compliments sobre altres obligacions. La CHX, per tal de permetre aquests desviaments, hauria d'haver signat un conveni amb la Unió Sindical d'Usuaris del Xúquer –integrada per agricultors i Iberdrola– per tal de regular l'ús d'Alarcón, el qual ha estat finançat per aquesta entitat. El document, segons el pla de conca, havia d'haver-se signat amb el Ministeri de Medi Ambient abans de qualsevol transferència dels recursos emmagatzemats, però, a hores d'ara, l'acord sobre els drets i les obligacions d'usuaris i l'administració encara està en l'aire.

El sots-director general de planificació hidrològica del Ministeri de Medi Ambient, Francisco Cabezas, va afirmar a finals de l'any passat en una visita a València que el transvasament Xúquer-Vinalopó a través del canal Tajo-Segura "tindria una capacitat ajustada, es que-

daria curt des d'Ojos a Crevillent i Alacant", encara que la seua capacitat és de 1.000 hectòmetres cúbics anuals, però la mitjana que porta és de 400. A més a més, "hi hauria problemes físics i complicacions tant d'explotació com jurídiques". Cabezas va exposar que aquesta utilització de l'aqüeducte "interferiria en la gestió d'Alarcón". "La lògica estableix que el Xúquer-Vinalopó es faça per terres valencianes", va afegir.

El catedràtic d'enginyeria hidràulica de la Universitat Politècnica de València Juan Marco Segura té una opinió diferent a Cabezas. "Tècnicament és possible fer el transvasament al Vinalopó pel Tajo-Segura", encara que reconeix que caldria resoldre qüestions polítiques entre les comunitats de Múrcia i Castella-La Manxa. El portaveu adjunt d'Esquerra Unida a les Corts Valencianes, Joan Antoni Oltra, alerta –alhora que les associacions proteccionistes– que l'agressió produïda per la canalització Xúquer-Vinalopó serà "crítica" sobre el massís del Caroig, com també per al seu aquífer. Oltra sol·licita que Aguas del Júcar "retire i modifique el projecte, completament inacceptable des del punt de vista ambiental".

Maria Josep Picó